

Sygn. akt I NSNc 731/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 października 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący)

SSN Leszek Bosek (sprawozdawca)

Józef Kowalski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa R. M.

przeciwko G. B.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 4 października 2022 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty Sądu Rejonowego w Sosnowcu z 13 października 2005 r., sygn. VIII Nc 3660/05,

1. uchyla zaskarżony nakaz zapłaty w całości i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w Sosnowcu do ponownego rozpoznania,

2. zasądza od Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Sosnowcu na rzecz adwokata J. S. kwotę 135 (sto trzydzieści pięć) złotych, powiększoną o kwotę 23% podatku VAT, tytułem zwrotu kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej,

3. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Sosnowcu nakazem zapłaty z 13 października 2005 r., VIII Nc 3660/05, wydanym w postępowaniu upominawczym, nakazał G. B. zapłacić R. M. w terminie dwóch tygodni 1000 zł z odsetkami umownymi w wysokości 0,6% dziennie od 18 lipca 2005 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 20 zł tytułem kosztów procesu albo w tym terminie wnieść sprzeciw.

Jak ustalił Sąd Rejonowy, 17 czerwca 2005 r. G. B. zawarła z R. M., prowadzącym działalność gospodarczą pod firmą P., umowę pożyczki nr [...] na kwotę 1000 zł. Na mocy tej umowy G. B. zobowiązała się do zwrotu pożyczki jednorazowo do 17 lipca 2005 r. (§ 4 umowy pożyczki – k. 6 akt sprawy VIII Nc 3660/05). Umowa upoważniała R. M. do pobierania „odsetek umownych w wysokości 0,6% za każdy dzień zwłoki, opóźnienia” (§ 7 umowy pożyczki – k. 6v akt sprawy VIII Nc 3660/05). G. B. zobowiązała się do udzielenia zabezpieczenia „należności głównej, odsetek i innych kosztów związanych z obsługą długu” w formie dwóch weksli własnych *in blanco* (§ 8 umowy pożyczki – k. 6v akt sprawy VIII Nc 3660/05). W związku z brakiem spłaty powód wezwał pozwaną do zapłaty kwoty 1000 zł wraz z odsetkami umownymi w wysokości 0,6% za każdy dzień zwłoki w płatności od 18 lipca 2005 r. do dnia zapłaty, a następnie wniósł pozwem o zapłatę.

Nakaz zapłaty uprawomocnił się wskutek niewniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty.

Prokurator Generalny pismem z 30 marca 2021 r. zaskarżył skargą nadzwyczajną ten nakaz zapłaty w całości, zarzucając mu:

1) naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 i 76 Konstytucji RP, takich jak „godność człowieka i ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez orzeczenie nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym wierzytelności wynikającej z zawartej przez G. B. z P. umowy pożyczki nr [...] bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru jej zapisów z których wynikało zobowiązanie”;

2) „naruszenie w sposób rażący prawa procesowego, tj. przepisu art 499 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 2 k.c., przez ich niezastosowanie i uznanie, że umowa pożyczki nr [...], zawarta 17 czerwca 2005 r., pomiędzy G. B. a P., jest w całości ważna, pomimo że w § 7 ust. 1 umowy zastrzeżone zostały odsetki umowne „za każdy dzień zwłoki, opóźnienia” w zapłacie zobowiązania w wysokości 0,6% dziennie, czyli 219% w stosunku rocznym, a więc o charakterze lichwiarskim i obiektywnie nieusprawiedliwione oraz mogące realnie spowodować niemożność wykonania zobowiązania przez dłużnika, podczas gdy ich wysokość, mając na względzie zasadę swobody umów oraz zasady współżycia społecznego, nie mogła być – stosownie do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 stycznia 2005 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. 2005, nr 3, poz. 16) – wyższą niż 13,5% w stosunku rocznym, a tym samym wydanie nakazu nie było dopuszczalne”;

3) „rażące naruszenie prawa materialnego, tj. przepisu art. 22¹ k.c., poprzez jego niezastosowanie do pozwanej jako konsumenta, w sytuacji, kiedy z okoliczności sprawy nie wynika, żeby dokonana przez nią czynność prawna – zawarcie z powodem umowy pożyczki nr [...] z 17 czerwca 2005 r. była związana z działalnością gospodarczą lub zawodową pozwanej”.

Powołując się na powyższe zarzuty, Prokurator Generalny wniósł o:

1) uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Sosnowcu z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej;

2) wydanie przez Sąd Rejonowy w Sosnowcu postanowienia o wstrzymaniu wykonania zaskarżonego nakazu zapłaty do czasu ukończenia postępowania ze skargi nadzwyczajnej z uwagi na grożącą pozwanej niepowetowaną szkodę wynikającą z prowadzonego przez Komornika sądowego przy Sądzie Rejonowym w Sosnowcu J. S. pod sygn. Km [...] postępowania egzekucyjnego wobec dłużniczki.

Sąd Rejonowy w Sosnowcu postanowieniem z 9 września 2021 r., VIII Nc 3660/05 wstrzymał wykonalność zaskarżonego nakazu zapłaty do czasu zakończenia postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W odpowiedzi na skargę pozwana reprezentowana przez pełnomocnika z urzędu wniosła o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Sosnowcu oraz zasądzenie od Skarbu Państwa kosztów udzielonej pozwanej pomocy prawnej z urzędu w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej, które nie zostały opłacone ani w całości, ani w części.

Powód nie wniósł odpowiedzi na skargę nadzwyczajną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga wymagała uwzględnienia, choć nie wszystkie zarzuty są zasadne.

Bezzasadny okazał się zarzut naruszenia art. 30 Konstytucji RP. Wprawdzie w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz Trybunału Konstytucyjnego nie budzi wątpliwości, że art. 30 Konstytucji RP ustanawia samodzielną normę prawną (wyroki Sądu Najwyższego z: 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06; 2 października 2007 r., II CSK 269/07; 5 listopada 2008 r., I CSK 164/08; wyroki TK z: 11 kwietnia 2001 r., K 11/00; 9 października 2001 r., SK 8/00; 8 listopada 2001 r., P 6/01; 5 marca 2003 r., K 7/01; 14 lipca 2003 r., SK 42/01; 22 lutego 2005 r., K 10/04; 1 września 2006 r., SK 14/05; 24 października 2006 r., SK 41/05; 10 lipca 2007 r., SK 50/06; 7 marca 2007 r., K 28/05; 24 lutego 2010 r., K 6/09), o naruszeniu której można mówić przede wszystkim w sytuacji przedmiotowego potraktowania człowieka (wyroki TK z: 30 września 2008 r., K 44/07; 15 października 2002 r., SK 6/02), to skarżący nie wyjaśnił na czym konkretnie miałyby polegać naruszenie godności pozwanej. Czynności prawne przez które ktoś wykorzystując nędzę, lekkomyślność lub niedoświadczenie drugiego zastrzega dla siebie albo dla osoby trzeciej korzyści, także w zamian za inne świadczenie majątkowe, które tak dalece przewyższają wartość tego świadczenia, że oczywista jest dysproporcja układu praw i obowiązków stron stosunku cywilnoprawnego, mogą być kwalifikowane jako nieważne, wzruszalne, bezskuteczne względem poszkodowanego czy niewiążące go, ze względu na naruszenie przepisów prawa, zasad i wartości porządku prawnego lub zasad współżycia społecznego lub dobrych obyczajów, na mocy przepisów prawa cywilnego lub norm prawa konstytucyjnego (art. 58 § 1

i 2 k.c., art. 353¹ k.c., art. 385¹ k.c. czy art. 388 k.c.; por. też służący do oceny stosunków handlowych art. 3.10 zasad międzynarodowych kontraktów handlowych, opracowanych przez Instytut UNIDROIT). Niezgoda treści czy celu czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego nie może być jednak utożsamiana z naruszeniem Konstytucji RP. Czynność prawna może być uznana za bezwzględnie zakazaną także przez przepis art. 30 zd. 2 Konstytucji RP, ale wymaga to zawsze szczegółowego uzasadnienia, którego w skardze nadzwyczajnej brak. Podobnie, samo wskazanie w skardze nadzwyczajnej przepisu prawa, z którego naruszeniem miałyby zostać wydane zaskarżone orzeczenie (nakaz), bez bliższego określenia zarzutów i ich uzasadnienia, nie może odnieść skutku (por. postanowienia Sądu Najwyższego z: 30 czerwca 2020 r., I NSNp 3/19; 28 września 2020 r., I NSNc 51/19; wyroki Sądu Najwyższego z: 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; 13 kwietnia 2022 r., I NSNc 465/21).

Zasadny okazał się natomiast zarzut naruszenia art. 76 Konstytucji RP w zw. z art. 499 k.p.c. Przepis art. 76 Konstytucji RP zobowiązuje władze publiczne do ochrony konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, w zakresie określonym w ustawie.

W dotychczasowym orzecznictwie za naruszenie art. 76 Konstytucji RP uznano przykładowo niepodawanie konsumentowi informacji umożliwiającej podjęcie świadomej decyzji (por. wyrok TK z 21 kwietnia 2004 r., K 33/03); sporządzenie umowy z udziałem polskojęzycznego konsumenta w języku obcym i uznanie obcej wersji językowej umowy za podstawę wykładni (por. wyrok TK z 13 września 2005 r., K 38/04); zastrzeżenie rażąco wygórowanych odsetek w umowie pożyczki (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; 10 czerwca 2021 r., I NSNc 140/20); zastrzeżenie rażąco wygórowanych kar umownych za niewykonanie zobowiązania (por. wyrok Sądu Najwyższego z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20). W orzecznictwie Sądu Najwyższego z art. 76 Konstytucji RP wyprowadzono również obowiązek badania przez sądy z urzędu abuzywności postanowień umownych, w postępowaniu nakazowym i postępowaniu upominawczym

(por. wyroki Sądu Najwyższego z: 4 października 2022 r., I NSNc 725/21; 6 kwietnia 2022 r., I NSNc 224/21; 6 kwietnia 2022 r., I NSNc 336/21; 13 kwietnia 2022 r., I NSNc 427/21; 13 kwietnia 2022 r., I NSNc 465/21; 20 kwietnia 2022 r., I NSNc 615/21; 27 kwietnia 2022 r., I NSNc 630/21).

Wyprowadzane z art. 76 Konstytucji RP obowiązki sądu badania z urzędu stosunku prawnego łączącego przedsiębiorcę z konsumentem pod kątem klauzul abuzywnych, znajdują silne uzasadnienie w przepisach ustawowych, stanowiących implementację przepisów prawa Unii. Trybunał Sprawiedliwości na długo przed wydaniem przez Sąd Rejonowy w Sosnowcu zaskarżonego nakazu zapłaty przesądził, że „dyrektywę 93/13/EWG należy interpretować w ten sposób, iż sprzeciwia się ona przepisom państwa członkowskiego takim jak będące przedmiotem sprawy przed sądem krajowym, które nie zezwalają sądowi rozpatrującemu pozew o nakaz zapłaty na dokonanie oceny z urzędu, *ab limine litis* ani na żadnym innym etapie postępowania – mimo że dysponuje on niezbędnymi w tym celu wszelkimi elementami prawnymi i faktycznymi – nieuczciwego charakteru warunku dotyczącego odsetek za zwłokę znajdującego się w umowie zawartej pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, w braku sprzeciwu wniesionego przez tego ostatniego.” (wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, *Banco Español de Crédito SA*, pkt 57).

Przy braku skutecznej – dokonywanej z urzędu – kontroli potencjalnie nieuczciwego charakteru warunków umowy konsumenckiej, nie można zagwarantować przestrzegania praw przyznanych w drodze dyrektywy 93/13/EWG (por. wyrok TSUE z 13 września 2018 r., *Profi Credit Polska*, C-176/17, pkt 62; tak też wyrok TSUE z 7 listopada 2019 r., *Profi Credit Polska*, w połączonych sprawach C-419/18 i C-483/18).

Sąd krajowy, dokonawszy oceny abuzywności postanowienia, jest zobowiązany zniwelować brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (patrz wyroki TSUE z: 14 marca 2013 r. w sprawie C-415/11, *Aziz*, pkt 46; 30 kwietnia 2014 r. w sprawie C-280/13, *Barclays Bank*, pkt 34; 17 lipca 2014 r. w sprawie C-169/14, *Sanchez Morcillo i Abril Garda*, pkt 24; 1 października 2015 r. w sprawie C-32/14, *ERSTE Bank Hungary*, pkt 41; 21 kwietnia 2016 r. w sprawie C-377/14, *Radlinger i Radlingerová*, pkt 52;

21 grudnia 2016 r. w sprawach C-154/15, C-307/15 i C-308/15, *GutierrezNaranjo i in.*, pkt 58; 13 września 2018 r. w sprawie C-176/17, *Profi Credit Polska*, pkt 42).

W rozpoznawanej sprawie Sąd Rejonowy wydając nakaz zapłaty całkowicie pominął ciążący na nim obowiązek zagwarantowania pozwanej skutecznej ochrony przez zbadanie z urzędu, czy w umowie pożyczki nie zawarto postanowień rażąco naruszających prawa konsumenta. Rozpatrując skargę nadzwyczajną Sąd Najwyższy zobowiązany jest do bezpośredniego stosowania zarówno konstytucyjnych norm o ochronie konsumenta (art. 76 w zw. z art. 8 ust. 2 Konstytucji RP), jak i norm europejskich (art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich).

W związku z powyższym także art. 499 pkt 1 k.p.c. musi być interpretowany w zgodzie z Konstytucją RP, z uwzględnieniem zasady ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Należy uznać, że sąd w postępowaniu upominawczym ma obowiązek z urzędu ustalić, czy pozwany jest konsumentem, a w razie potwierdzenia tego statusu, również z urzędu powinien zbadać, czy umowa leżąca u podstaw roszczenia zawiera klauzule abuzywne. Sąd Rejonowy rozpoznając pozew o wydanie nakazu zapłaty winien był zbadać i zauważyć, że w umowie pożyczki zastrzeżono odsetki za opóźnienie w wymiarze 0,6% dziennie, co w stosunku rocznym oznacza odsetki na poziomie 219%. Treść § 7 ust. 1 umowy pożyczki, zgodnie z którym „za każdy dzień zwłoki, opóźnienia” w zapłacie zobowiązania pożyczkodawcy przysługują odsetki w wysokości 0,6% dziennie, nie pozostawia wątpliwości, że już w dacie zawarcia przedmiotowej umowy postanowienie to było rażąco sprzeczne z dobrymi obyczajami, a przez to oczywiście bezzasadne w rozumieniu art. 499 k.p.c.

W orzecznictwie nigdy nie budził wątpliwości pogląd, że korzystanie z prawa podmiotowego pożyczkodawcy, jako dysponenta określonej wartości ekonomicznej, z nadmiernego oprocentowania jest sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa zobowiązań: zasadami uczciwości w obrocie, uczciwego zarobku, rzetelności strony stosunku umownego i tymi wartościami, które kierują uczciwym społeczeństwem w potocznym rozumieniu tych określeń (por. wyrok Sądu Najwyższego z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09). Postanowienia umowy

o charakterze lichwiarskim, zastrzegające rażąco wygórowane odsetki – zarówno kapitałowe, jak i te naliczane w razie opóźnienia w spłacie pożyczki – nie są dopuszczalne, ani w obrocie powszechnym, ani profesjonalnym (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00; 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; 27 listopada 2003 r., III CK 152/02; 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; 5 czerwca 2007 r., I CSK 117/07; 3 lipca 2008 r., IV CSK 81/08; 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; 27 maja 2010 r., III CSK 230/09).

Mając na względzie powyższe, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej orzeczono na podstawie § 9 ust. 1 pkt 2 i § 16 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 4 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów w nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 18 ze zm.). O zniesieniu kosztów w pozostałym zakresie orzeczono na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

[as]